

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**Historia De Vita Et Actis Reverendiss. Viri D. Mart.
Lutheri, uerae Theologiae Doctoris**

Melanchthon, Philipp

Thuringiae Hierae fordiam, 1548

VD16 M 3416

urn:nbn:de:bsz:31-61798

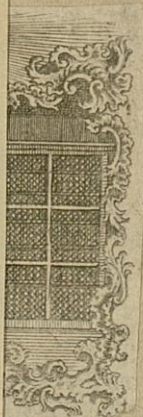
IES IN
M DE
ARA
THEA

B A
99

63 A 799 R



1) Bicarido, A., *Quaestiones novae, in libellum de Sphaera Johannis de Sacro Busto...*
M. Titel-Holzschn.-Bordüre. Ffm. P. Brubach. 4 nn., 84 n. Bll.- 2.) Riccius, St., *Quaesti*
unculae in eclogas Virgillii, argumenta Ph. Melanchthon. Ebd. 1546. 40 n., 20 nn.
Bll.- 3.) Melanchthon Ph., *Historia de vita et actis Mat. Lutheri...* O. O. 1548. 37 nn.
Bll.- 4.) Ders., *Oratio in funere...* Mart. Lutheri Wittenbg. o. Dr. 1546. 8 nn. Bll.-
5.) Luther, M., *Aliquot epistolae.* O. O. u. Dr. 1549. 28 nn. Bll.- 6.) Cicero, *Oratio*
pro L. Murena annot. Ph. Melanchthonis. Köln, M. Gymnicus, 1545. 39 nn. Bll.- 7.)
Sabinus, G., *Oratio in funere Dominae Dorotheae...* Brandenburgensis. Wittenb. V. Creu-
zer, 1548. 14 nn. Bll.- 8.) Melanchthon, *Oratio recitata cum decerneretur gradus magi-*
stri... Wittenb. o. Dr. 1548.- 12 nn. Bll.- 9.) Cruciger, C., *Oratio ab Erasmo Rhein-*
holt Wittenb. V. Creuzer, 1549. 16 Bll.- 10.) Melanchthon, Collatio locorum de con-
solatione ex philosophia & doctrina christiana a. Wittenb., o. Dr., 1549. 8 nn. Bll.-
11.) Rhau, G., *Epitaphia in obitum Jo. Rhau. M. Titelbordüre.* O. O. u. Dr. 1548 8 nn.
Bll.



21)

HISTORIA DE VITA ET ACTIS

REVERENDISS. VIRI D. MART.

Lutheri, ueræ Theologiæ Doctoris, bona
fide conscrip-
ta, à

PHILIPPO MELANTHONE.

ADIECTA SVNT A IOANNE POLA

licario Carmina quædam de beneficijs
quæ Deus per Lutherum
orbi terrarum
contulit.

ITEM DISTICHA ALIQVOT DE

Actis LVTHERI, quæ simul anno-
rum numerum compre-
hendunt.



M. D. XLVIII▶

3

AK
So heilig sind die gottliche Wort
so es durch die Dreyen.

Wey gott ist die Drey
Einigkeit

Das Weiblich Gant soll
das selbe das Wort zu
drucken.

an 63 A 799

PRAEFATIO IOAN. POL.

REVERENDISS.

ATQUE ILLUSTRISSIMO PRINCIPI,
ac Domino, Domino Georgio, Principi ad An-
halt, Ascaniae Comiti, Dominoque Berneburgensi,
In causis uero Spiritualibus Administra-
tori Marsburgensi, & Ecclesiae
Magdeburgensis Prae-
posito

Gratiam & pacem in Christo Deo &
saluatore nostro.



MAGNVS ERAT LUCTVS,
ingentes querele, multae lachrimae in
uniuersa Roma, cum Cicero pater pa-
triae pulsus, cogeretur exulare. Occu-
pauit tamen iste luctus non quosuis, non seditiosos
Catilinas, non furibundos Antonios, hisque similes
sceleratos & ulcera urbis, sed pacificos & moderat-
tos, & qui amabant aequitate, & quibus grata erat
Reipublicae tranquillitas. Ita non dubito, etiam adhuc hodie
Lutheri mortem tristem & accerbam esse, semperque
futuram, etsi non omnibus, tamen uiris bonis;

A ij Imprimis

PRAEFATIO

Imprimis autem illis, quibus Religio chara est, et qui afficiuntur periculis Ecclesiae Christi, quae sub hoc Doctore satis florens, tuta, ac munita fuit. Nunc uero quoniam sublatus est, quid inter ea euenerit, magno cum luctu, multisque lachrimis hucusque uidimus, ac quotidie uidemus, necdum scimus, quid adhuc sit sperandum de futuris quorundam, quos Lutherus uisua atque autoritate compressit. Ego certe aliquid magni metuo, Nam cum colligo euentus priorum temporum, comperio occasum tantorum uirorum raro non exitialem fuisse. Sed nobis consolatio certa ac firma proposita est, uidelicet Oratio et promissiones Dei, Precabimur itaque Deum parentem nostrum, ut adhuc extrudat alios operarios in messem suam, qui pergant illustrare gloriam gratiae suae, et regni Iesu Christi, ad promouendam ac perficiendam salutem electorum suorum. Et rogabimus Patrem, in nomine unigeniti Filij sui Iesu Christi Domini nostri, ut Ecclesiam suam, et hoc hospitium fidelium suorum, quod apud nos uerbo suo, per Lutherum aedificauit, regat, gubernet et conseruet, ad gloriam nominis sui, Amen. Ipse recepit se futurum nobiscum, usque ad consumationem saeculi, et dixit, Non relinquam uos orphanos. Haec cum uera sunt, et
maxime

IOAN. POLLICARII.

maxime consolatoria pijs mentibus, Interim tamen dolendum est, quoties uidemus Ecclesiam eiusmodi Doctoribus orbari, quando experimur hæc organa & uasa gratiæ occumbere, hominesq; tantis donis præditos, è conspectu atq; consuetudine nostra eripi, num enim mortui laudabunt Dominum?

Ego igitur, ut me quoq; ob hæc incommoda angustenderem, aliquid Carminis congepsi, in laudem huius maximi nostri Theologi. Adieci quoq; Vitam eius, sicuti eam reperi per scriptam à D. Philippo nostro, unacum Actis Vuormatiensibus, non sine certo ac graui consilio, quæ omnia, ut spero, Ecclesiæ non erunt ingrata. Ea nunc tibi ampliss. & illustriss. Princeps ascribo atq; dedico, & obsecro C. T. ut æqui boniq; faciat. Vt autem hoc libello C. T. compellerem, commouit me, primum, similitudo officiorum, quæ tu & Lutherus habuisti æqualia. Nam sustinet C. T. quoq; quemadmodum paulo ante Lutherus, gubernationem Ecclesiæ, quæ functio profecto est ualde difficilis, & plena laboris, ac periculosissima, his nostris confusis ac turbulentis temporibus, præsertim ubi improborum & audacium hominum est infinita licentia. Deinde commo-

A iij uit me

PRÆFATIO IOAN, POLLI.

uit me & hoc, quod sciebam C. T. à Luthero unice
semper & amatam & ueneratam fuisse, ideo uisus
sum ego mihi bene pieq; & rem C. T. gratam face-
re, si amicissimi apud amicissimum unue quoq; à
morte mentionem facerem. Rogo itaq; Illustriss.
Princeps, C. T. ut hoc scriptum magni facere uelit,
propter pia fata Lutheri, cuius negotium hic agitur,
in cuius gratiam scio C. T. hoc mihi denegare non
posse. Bene uale Illustriss. Princeps, & Deus opt.
max. C. T. nobis in hoc ministerio diu seruet
incolumem, Amen, Datum Vuetsen-

felsij, 20. Octobris,

Anno 1547.

Tuae ampli. deditiss.

M. Ioannes Pollicarius Cygnæus
apud Vuetsenfelses Verbi Dei
Minister.



Historia

DE VITA LVTHERI
HISTORIA DE VI
TA ET ACTIS REVERENDISS. VI
ri, D. Martini Lutheri, syncerioris Theologiae
Doctōris, bona fide conscrip
ta, à

PHILIPPO MELANTHONE.

SPEM NOBIS FECERAT RE
uerendus uir Martinus Lutherus, &
curriculum se uitæ suæ, & certaminum
occasionum narraturum esse, quod fe
cisset, nisi ex hac mortali uita, ad æternam Dei &
Ecclesie celestis consuetudinem euocatus esset. Vti
lis autem esset & priuata ipsius uitæ consideratio
luculenter scripta, plena enim fuit Exemplorum,
quæ ad confirmandam pietatem in bonis mentibus
profutura essent, & occasionum recitatio, quæ po
steritatem de multis rebus commonefacere posset.
Deinde & calumnias refutaret eorum, qui uel inci
tatum à principib. uiris aut alijs, ut labefactaret Epi
scoporum dignitatem, uel priuata ipsum cupiditate
inflammatum, seruitutis Monastica uincularupisse
fingunt.

A iij Hæc

DE VITA

Hæc prodesset ab ipso integre & copiose exposita & commemorata esse. Etsi enim Maleuoli uulgarè illud obiecturi erant, αὐτὸς αὐτὸν ἀυλαί, tamen & in ipso tantum grauitatis fuisse scimus, ut optima fide Historiam recitaturus fuerit. Et multi boni & sapientes uiri adhuc uiuunt, quib. cum sciret seriem harum rerum notam esse, fuisse ridiculum, aliam historiam, ut fit interdum in poematis, comminisci. Sed quia editionem talis historie fatalis ipsius dies antecuertit, nos iisdem de rebus ea, quæ partim ex ipso audiuimus, partim ipsi uidimus, bona fide recitaturi sumus.

Vetus familia est, & late propagata mediocrium hominum, cognomine Luther, in ditione inclitorum Comitum Mansfeldensium. Parentes uero Martini Lutheri primum in oppido Isleben, ubi Martinus Lutherus natus est, domicilium habuerunt, Deinde migrarunt in oppidum Mansfeldt, ubi pater Iohannes Lutherus & Magistratus gesit, & propter integritatem omnibus bonis uiris carissimus fuit.

In matre Margarita, coniuge Iohannis Lutheri, cum cæteræ erant uirtutes honestæ Matronæ conuenientes,

LVTHERI.

conuenientes, tum uero præcipue lucebant pudicitia,
timor Dei, & inuocatio, intuebanturq; in eam cœte-
ræ honestæ mulieres, ut in exemplar uirtutum.
Hæc mihi aliquoties interroganti de tempore, quo
Filius natus est, respondit, diem & horam se certo
meminisse, sed de anno dubitare. Affirmabat autem
natum esse die decimo Nouembris, nocte post horam
undecimam, ac nomen Martini attributum infanti,
quod dies proximus, quo infans per Baptismum Ec-
clesiæ Dei insertus est, Martino dicatus fuisset.
Sed frater eius Iacobus, uir honestus & integer,
opinionem familiæ de ætate fratris hanc fuisse dice-
bat, natum esse Anno à natali Christi 1483.

Postquam ætas doctrinæ capax fuit, paren-
tes filium Martinum ad agnitionem & timorem
Dei, & ad aliarum uirtutum officia domestica in-
stitutione diligenter adfuefecerunt, & ut est consue-
tudo honestorum hominum, curauerunt ut literas
diceret, gestauitq; in ludum literarium adhuc par-
uulum Georgij Aemilij pater, qui cum adhuc uiuat,
testis huius narrationis esse potest.

Florebant autem eo tempore Scholæ Gram-
maticæ in Saxonibus urbibus mediocriter, quare

A v cum

DE VITA

cum Martinus ingressus esset annum quartumdecimum, una cum Iohanne Reineck, cuius postea uirtus fuit excellēs, et uirtute parua autoritas in his Regionib. magna, Magdeburgā missus est, fuitq; mutua beneuolentia inter hos duos Lutherū et Reineckū semper eximia, seu ab aliquo naturæ consensu, seu ab illa puerilium studiorū societate orta, Nec tamen diutius anno mansit Lutherus Magdeburgæ.

Deinde in schola Sennacensi quadriennio audivit Præceptorem rectius & dexterius tradentem Grammaticen, quā alibi tradebatur, Nam huius ingenium memini à Luthero laudari. In eam autē urbem missus est, quod mater in ijs locis honesta & ueteri familia nata fuerat: Hic absoluit grammaticū studiū, Cumq; & uis ingenij acerrima esset, & imprimis ad eloquentiā idonea, celeriter æqualib. suis præcurrit, & uerbis & copia sermonis in loquendo, & in scribenda soluta oratione, & in Versibus ceteros adulescentes, qui una discebant, facile uicit.

Degustata igitur literarum dulcedine, natura flagrans cupiditate discendi, appetit Academiā, tanquam fontem omnium doctrinarum. Et omnes artes ordine percipere tanta uis ingenij potuisset, si Doctores ido-

res ido-

L V T H E R I.

res idoneos inuenisset, & fortassis ad leniendam uehementiam naturæ mitiora studia Philosophiæ, & cura formandæ orationis profuissent. Sed incidit Erfordiæ in eius ætatis Dialecticæ satis spinosam, quæ cum sagacitate ingenij præceptionum causas & fontes melius quam cæteri perspiceret, cito arripuit.

Cumq; mens auida doctrinæ plura et meliora requireret, legit ipse pleraq; ueterum Latinorum scriptorum monumenta, Ciceronis, Virgilij, Liuij & aliorum. Hæc legebat, non ut pueri, uerba tantum excerpentes, sed ut humanæ uitæ doctrinam, aut imagines, Quare & consilia horum scriptorum & sententias propius aspiciebat, & ut erat memoria fidelis & firma, pleraq; ei lecta & audita, in conspectu & ob oculos erant. Sic igitur in iuuentute eminebat, ut toti Academiæ Lutheri ingenium admirationi esset.

Ornatus igitur gradu Magisterij Philosophici, cum natus esset annum uicesimum, de consilio propinquorum, qui hanc tantam uim ingenij et facundiam iudicabant in lucem & ad Rempub. educendam esse, inchoat iuris studium. Sed breui post, cum natus esset annu unum et uicesimum, subito præter parentiam
& pro-

DE VITA

Et propinquorum opinionem, uenit ad Collegium Monachorum Augustinianorū Ephordie, seq; recipi petit. Receptus, iam non solum acerrimo studio doctrinam Ecclesie discit, sed etiam summa discipline seueritate se ipse regit, et omnibus exercitijs lectionū, disputationum, ieiuniorum, precum, omnes longe superat. Erat autem natura, quod sæpe miratus sum, in corpore nec paruo nec imbecilli, ualde modici cibi et potus, uidi continuis quatuor diebus, cum quidē recte ualeret, prorsus nihil edentem aut bibentem, uidi sæpe alias multis diebus quotidie exiguo pane et halece contentum esse.

Occasio autem ingrediendi illud uitæ genus, quod pietati et studijs doctrinæ de Deo existimauit esse conuenientius, hæc fuit, ut ipse narrabat, et ut multi norunt. Sæpe eum cogitantem attentius de ira Dei, aut de mirandis poenarū exemplis, subito tanti terrores cōcutiebant, ut penè exanimaretur. Ac uidi ipse, cum in quadam doctrine disputatione propter intentionē consternatus, in uicino cubiculo se in lectum collocauit, ubi hanc sententiam crebro repetitam miscuit inuocationi, Conclisit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Hos terrores seu premium, seu acerrimos sensit eo anno, cū sodalem, ne scio quo casu interfectū, amisisset. Non

LVTHERI.

Non igitur paupertas, sed studium pietatis est in illud uitae monasticae genus induxit, in quo etsi doctrinam in scholis usitatam quotidie discebat, & Sententiarios legebat, & in Disputationibus publicis labyrinthos alios inextricabiles, diserte multis admirantibus explicabat, tamen quia in eo uitae genere non famam ingenij, sed alimenta pietatis quaerebat, haec studia tanquam parerga tractabat, & facile arripiebat illas scholasticas methodos. Interea fontes doctrinae coelestis auidè legebat ipse, scilicet scripta Prophetica & Apostolica, ut mentem suam de Dei uoluntate erudiret, & firmis testimonijs aleret timorem et fidem. Hoc studium ut magis expeterat, illis suis doloribus & paucioribus mouebatur.

Et senis cuiusdam sermonibus in Augustinia= no Collegio Erphordiae saepe se confirmatum esse narrabat, cui cum consternationes suas exponeret, audiuit eum de fide multa differentem, seque deductum aiebat ad Symbolum, in quo dicitur, Credo remissionem peccatorum. Hunc Articulum sic ille interpretatus erat non solum in genere credendum esse, aliquibus remitti, ut et Demones credunt, Dauidi aut Petro remitti, Sed mandatum Dei esse, ut singuli homines remitti nobis peccata credamus. Et hanc interpretati-

onem

DE VITA

onem confirmatam dicebat Bernardi dicto, monstratumq; locum in concione de Annunciatione, ubi hæc sunt uerba, Sed adde ut credas & hoc, quod per ipsum peccata TIBI donantur, Hoc est testimonium, quod perhibet Spiritus Sanctus in corde tuo, dicens, Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, Gratis iustificari hominem per fidem.

Hac se uoce non solum confirmatum esse Lutherus dicebat, sed commonefactum etiam de tota Pauli sententia, qui toties inculcat hoc dictum, Fide iustificamur. De quo, cum multorum expositiones legisset, tunc & ex huius sermonibus, & suæ mentis consolatione animaduertisse, interpretationum, quæ tunc in manibus erant, uanitatem. Paulatim legenti & conferenti dicta & exempla in Prophetis & Apostolis recitata, & in quotidiana inuocatione excitanti fidem, plus lucis accessit.

Tunc & Augustini libros legere cepit, ubi & in Psalmorum enarratione, & in libro de Spiritu & litera, multas perspicuas sententias reperit, quæ confirmabant hanc de fide doctrinam, & consolationem, quæ in ipsius pectore accensa erat. Nec tamen prorsus reliquit Sententiarios, Gabrielem & Camme=

LVTHERI.

Cammeracensem pene ad uerbum memoriter recitare poterat. Diu multumq; legit scripta Occam, huius acumen anteferebat Thomæ & Scoto. Diligenter & Gersonem legerat, Sed omnia Augustini monumenta & sepe legerat, & optime meminerat.

Hoc acerrimum studium inchoauit Erphordia, in cuius urbis Collegio Augustiniano commoratus est annos quatuor.

Eo autem tempore, quia Reuerendus uir Stupicius, qui exordia Academiæ Vuittebergensis adiuerat, studium Theologicum in recenti Academia excitare cupiebat, cum ingenium & eruditionem Lutheri considerasset, traducit eum Vuittebergam, Anno 1508. cum iam ageret annum uicesimum sextum. Hic inter quotidiana exercitia Scholæ & concionû, magis etiam lucere eius ingenium cœpit. Cumq; eum attente audirent uiri sapientes, Doctor Martinus Mellerstadius & alij, sepe dixit Mellerstadius, tantam esse uim ingenij in hoc uiro, ut plane præ sagret mutaturum esse uulgare doctrinæ genus, quod tunc in Scholis unicum tradebatur.

Hic primum Dialecticam & Physicam Aristotelis enarrauit,

DE VITA

tilis enarravit, Inter ea tamen suum illud studium legendi scripta Theologica non omittens. Post tricennium Romam profectus, propter Monachorū controuersias, cum eodem anno reuersus esset, usitato more scholarum, Duce Saxonie Electore Friderico presentante sumptus, ornatus est gradu Doctorū, ut usitate loquimur. Audierat enim concionantem, & uim ingenij, et neruos orationis, ac rerum bonitatem expositarum in concionibus, admiratus fuerat. Et ut quaedam quasi maturitate iudicij uideas gradum ei Doctorum attributum esse, scias fuisse cum annum etatis Lutheri tricesimum. Ipse narrabat sibi admodum defugienti & recusanti mandatum esse à Staupicio, ut hoc gradu ornari se sineret, eumq; per iocū dixisse, multum negociorū Deo iam in Ecclesia fore, ad quae ipsius usurus esset opera. Cui uoci, et si ioco tunc emissae est, tamen euentus respondit, ut multa praecedunt mutationes praesagia.

Postea enarrare Epistolam ad Romanos cepit, deinde Psalmos, haec scripta sic illustrauit, ut post longam et obscuram noctem, noua doctrinae lux oriiri uideretur, omnium piorū & prudentū iudicio. Hic monstrauit Legis et Euāgelij discrimē, hic refutauit errorem, qui tunc in scholis et concionib. regnabat, qui docet

L V T H E R I.

qui docet, mereri homines remissionem peccatorum proprijs operibus, & homines coram Deo iustos esse disciplina, ut Pharisei docuerunt. Reuocauit igitur Lutherus hominum mentes ad filium Dei, & ut Baptista, monstrauit agnum Dei, qui tulit peccata nostra, ostendit gratis propter Filium Dei remitti peccata, & quidem oportere id beneficium fide accipi. Illustrauit & cæteras partes doctrinæ Ecclesiasticæ.

Hæc ei exordia rerum optimarum magnam auctoritatem circumdederunt, præsertim cum mores congruerent cum oratione docētis, uidereturq; oratio non in labris nasci, sed in pectore. Hæc uita admiratio magnas efficit inclinationes in animis auditorum, ut Veteres etiam dixerunt, σκεδόν, ὡς ἐπιθεῖν κύβητος τὸ τὸν ἕξει πίστιν τὸ ἦθος. Quare cum postea quosdam receptos ritus mutaret, honesti uiri, qui eum norant, minus uehementer aduersati sunt, eiq; propter auctoritatem, quam & rerum bonarum illustratione, & sanctitate morum antea pepererat, in ijs sententijs adenserunt, quibus magno cum dolore uidebant orbem terrarum distrahi.

Nec Lutherus tunc in ritibus quidq; mutabat, imo tetricus discipline custos inter suos erat, nec

B miscuerat

DE VITA

miscuerat aliquid opinionum horridiorum. Sed illam communem & prorsus necessariam doctrinam omnibus magis magisque illustrabat, de poenitentia, de remissione peccatorum, de fide, de ueris consolationibus in cruce. Huius doctrinae dulcedine pij omnes ualde capiebantur, Et eruditis gratum erat, quasi ex tenebris, carcere, squalore educi Christum, Prophetas, Apostolos, conspici discrimen Legis, & Euangelij, promissionum Legis, & promissionis Euangelicae, Philosophiae & Euangelij, quod certe non extabat in Thoma, Scoto & similibus, iustitiae spiritualis & rerum politicae.

Accedebat huc, quod Erasmi scriptis iam inuitata erant iuuentutis studia ad Latinae & Graecae linguae cognitionem, Quae monstrato iam dulciore doctrinae genere, multi bonis & liberis ingenijs praediti, abhorreere à barbarica & Sophistica doctrina Monachorum incipiebant.

Ipse etiam Lutherus Graecae & Hebraicae linguae studijs se dedere coepit, ut cognita sermonis proprietate & phrasi, & hausta ex fontibus doctrina, dexterius iudicare posset.

In hoc

LUTHERI

In hoc cursu cum esset Lutherus, circumferuntur uenales Indulgentiæ in his regionibus à Teccelio Dominicano, impudentissimo Sycophanta, cuius impijs & nefarijs concionibus irritatus Lutherus, studio pietatis ardens, edidit Propositiones de Indulgentijs, quæ in primo Tomo monumentorum eius extant, & has publice Templo, quod Arci Vuitbergensi contiguum est, affixit pridie festi omnium Sanctorum, Anno 1517. Hic Tecelius nihil sui dissimilis, ac sperans etiam gratiam se apud Romanum Pontificem initurum esse, suum Senatuum conuocat, Monachos aliquot & Theologos sophisticæ sua utcumq; leuiter tinctos, hos componere aliquid iubet aduersus Lutherum. Ipse interea, ne esset κωφὸν πρὸς ὄπλον, non iam Conciones, sed fulmina in Lutherum torquet, uociferatur ubiq; hunc Hæreticum igni perdendum esse, Propositiones etiam Luthe. i & Concionem de Indulgentijs publice coniecit in flammam. Hi furores Tecelij & eius Satellitum imponunt necessitatem Luthero de rebus ijsdem copiosius disserendi, & tuendæ uertutatis.

Hæc initia fuerunt huius controuersiæ, in qua Lutherus nihil adhuc suspicans aut somnians de

B ij futura

DE VITA

futura mutatione rituum, ne quidem ipsas Indulgentias prorsus abiecit, sed tantum moderationem flagitabat. Quare falso eum calumniantur, qui à plausible causa exorsum dicunt, ut postea mutaret Rempub. et uel sibi uel alijs potentiam quærerent. Ac tantum abest, ut ab aulicis subornatus aut incitatus sit, sicut scripsit Dux Brunswicensis, ut doluerit etiam Dux Fridericus moueri certamina, longè prospiciens, quanquam exordium esset de re plausible, tamen paulatim latius uagaturam esse hanc flammam, ut de Lite apud Homerum dicitur, Parua metu primo, mox sese attollit in auras.

Cum unus omnium nostræ ætatis Principum Fridericus & tranquillitatis publicæ amantiss. fuerit, & minime πλεοεργητικός, maximeq; solitus sit referre consilia ad communem salutem orbis terrarum, ut ex multis rebus intellegi potest, nec incitator Lutheri, nec adplausor fuit, suumq; dolorem sæpe significauit, quem assidue circumtulit, metuens discordias maiores.

Sed uir sapiens, & non tantum prophana iudicia sequens, quæ tenera mitia omnium mutationum celerrime opprimi iubent, Sed etiam normam diuinam in

LUTHERI.

uinam in consilium adhibens, quæ iubet audiri Euan-
gelium, & uetat agnoscere ueritati aduersari, ac blas-
phemiam uocat horribiliter damnata à Deo, perti-
naciam ueritati aduersantem, fecit, quod multi alij
pij & sapientes fecerunt, Deo cessit, studiosè legit ea
quæ scribantur, & ea quæ iudicauit uera esse, de-
lere non uoluit.

Scio etiam sæpe eum sciscitatum de rebus ip-
sis eruditorum & sapientum sententias, & in eo
Conuentu, quem in urbe Agrippina Colonia egit
Imp. Carolus V. post coronationem, Erasmum Rote-
rodamum, amanter orasse, ut libere diceret, num er-
rare Lutherum in ijs controuersijs iudicaret, de qui-
bus præcipue differuisset. Ibi Erasmus plane dixit,
rectè sentire Lutherum, sed lenitatem se in eo desi-
derare. Qua de re grauisime postea Dux Frideri-
cus ad Lutherum scribens, ualde eum hortatus est,
ut styli asperitatem moderaretur.

Constat etiam Lutherum Cardinali Caietano
promissurum fuisse silentium, si aduersarijs etiam si-
lentium indueretur. Qua ex re perspicue intelli-
gi potest, tunc quidem nondum eum docuisse, alia se de-
inceps moturum esse certamina, sed tranquillitatis

DE VITA

cupidum fuisse, sed paulatim ad alias materias pertractum esse, undiq; lacescentibus eū indoctis Scriptoribus.

Secutæ sunt igitur Disputationes, De discrimine Legum diuinarum & humanarum, de tetra prophanatione Cœnæ Domini, in uenditione & applicatione eius pro alijs. Hic explicanda tota Sacramenti ratio fuit, & ostendendus usus Sacramentorum. Cumq; iam audirent homines pij in Monasterijs, fingenda esse Idola, discedere ex impia seruitute cœperunt.

Addit igitur Lutherus ad explicationem doctrinæ de pœnitentiâ, de remissione peccatorum, de fide, de Indulgentijs, Deinde & has materias, discrimen legum diuinarum & humanarum, & doctrinam de usu Cœnæ Domini, & aliorum Sacramentorum, & de Votis. Et hæc fuerunt præcipua certamina. Questionem de Romani Episcopi potestate Eccius mouit, non aliam ob causam, nisi ut accenderet Pontificis & Regum odia aduersus eum.

Symbola uero Apostolicum, Nicenum, & Athanasianum purissime retinuit, Deinde in ritibus & traditionibus humanis quid & cur mutandum sit, satis copiose in multis scriptis exponit, Et quid retineri

LVTHERI.

retineri uoluerit, & quam formam doctrine & administrationis Sacramentorum probauerit, liquet ex Confessione, quam Dux Saxonie Elector Iohannes, & Princeps Philippus Landgrauus Cattorum &c. in Conuentu Augustano Imp. Carolo V. Anno 1530. exhibuerunt. Liqueat idem ex ipsis Ecclesie ritibus in hac urbe, & ex Doctrina, que sonat in Ecclesia nostra, cuius summa in Confessione perspicue comprehensa est. Quod ideo recito, ut non solum considerent pii, quos errores taxauerit, que idola sustulerit Lutherus, sed etiam sciant complexum esse uniuersam doctrinam Ecclesie necessariam, & puritatem in ritibus restituisse, et pijs Exemplis instaurandam Ecclesiarum monstrasse. Ac utile est, posteritatem scire, quid probauerit Lutherus.

Illud commemorare hoc loco nolo, qui primi publice præbuerint utramque partem Cœne Domini, qui primi omiserint priuatas Missas, ubi deserta prima sunt Monasteria. Nam Lutherus de his materijs ante Conuentum, qui fuit in urbe Vangionum Anno 1521. tantum pauca disputauerat. Ritus non mutauit ipse, sed eo absente Carolo Stadius & alij ritus mutarunt: Cumque quædam tumultuosius fecisset Carolo Stadius, rediens Lutherus, quid probaret aut non probaret, editis sue sententiæ perspicuis testimonijs, declarauit.

B iij Scimus

DE VITA

Scimus politicos uiros uehementer detestari omnes mutationes, & fatendum est, discordijs etiam propter iustiss. causas motis, in hac tristi confusione uitæ humanæ semper aliquid mali miseri. Sed tamen in Ecclesia necesse est anteferri mandatum Dei omnibus rebus humanis. Aeternus Pater hanc uocem de Filio edidit: Hic est Filius meus dilectus, hunc audite, Et minuitur æternam iram blasphemis, hoc est ijs, qui agnitam ueritatem delere conantur, Quare primum & necessarium officium fuit Lutheri, præsertim cum Ecclesiam Dei doceret, taxare perniciosos errores, quos homines Epicurei etiam noua impudentia cumulabant, & auditores recte docenti assentiri necesse fuit. Si uero mutatio odiosa est, si in discordia multa sunt incommoda, ut esse multa, magno cū dolore cernimus, culpa est tum illorum, qui initio errores sparserunt, tum horum, qui nunc eos diabólico odio tuentur.

Hæc non modo eo commemoro, ut Lutherum & eius auditores defendam, sed etiam ut piæ mentes hoc tempore & ad posteritatem cogitent, qualis sit & semper fuerit ueræ Ecclesiæ Dei gubernatio, quomodo Deus sibi uoce Euangelij æternam Ecclesiam ex hac massa peccati, hoc est, ex magna hominum collu-

num collu-

LV THER I.

num colluue excerpit, inter quos lucet Euangelium, ut scintilla in tenebris. Vt Phariseorum tempore tamen Zacharias, Elisabeth, Maria, & alij multi ueræ doctrinæ custodes fuerunt, ita etiam ante hæc tempora multi fuerunt, recte inuocantes Deum, alij magis alij minus perspicue tenentes Euangelij doctrinam. Talis fuit & ille Senex, de quo dixi, qui Lutherum consultantem pauoribus sæpe erexit, eiq; aliquo modo monstrator fuit doctrinæ & fide. Ita ut seruet Deus deinceps in multis lucem Euangelij, ardentib. uotis precemur, Sicut Esaias pro suis auditorib. precatur, Obsigna legem in discipulis meis. Deinde hæc commemoratio ostendit, fucatas superstitiones nõ esse durabiles, Sed euelli diuinitus. Hæc cum sit causa mutationum, cauendum est, ne errores in Ecclesia doceantur.

Sed redeo ad Lutherum, ut initio sine priuata cupiditate in hanc causam ingressus est, ita etsi fuit natura ardens et iracunda, tamen semper sui muneris memor, tantum docendo præliatus est, ac uetuit arma sumi, sapienterq; distinxit officia toto genere diuersa, Episcopi docentis Ecclesiam Dei, & Magistratum, qui gladio coercent certorum locorum multitudinem.

B v Quare

DE VITA

Quare cum aliquoties Diabolus, qui scanda-
lis dissipare Ecclesiam & contumelia Deum affi-
cere studet, & ut est ἐπιχαλίζεσθαι, uolupa-
tatem capit ex hominum miserorum erroribus &
exitio, inflammasset seditiosa ingenia ad excitandos
tumultus, ut Monetarium & similes, acerrime illos
furores damnauit, & dignitatem ac uincula omnia
politici ordinis non solum ornauit, sed etiam mu-
niuit. Cum autem apud me cogito, quam multi mag-
ni uiri in Ecclesia sepe in hac re hallucinati sint,
plane statuo, non sola humana diligentia, sed etiam
diuina luce peccus eius gubernatum fuisse, ut intra
sui muneris metas tam constanter manserit.

Execrabatur igitur non solum huius etatis
seditiosos Doctores, Monetarium & Anabaptistas,
sed etiam eos Episcopos Romæ, qui audaciss. impu-
dentissimeq; Decretis conditis affirmarunt, Petro
non tantum Euangelij docendi munus mandatum
esse, sed etiam Imperia politica tradita esse.

Deniq; erat hortator omnibus, ut quæ Dei
sunt Deo darent, quæ Cesaris Cesari, id est, ut uera
pœnitentia, uera doctrina agnitione & propaga-
tione, uera inuocatione, & bonæ conscientie offi-
ciji Deum

LUTHERI.

cijs Deum colerent. Suae uero politicae quisq; in omnibus ciuilibus officijs reuerenter propter Deum obtemperaret. Ac talis quidem Lutherus ipse fuit, quae Dei sunt Deo dedit, recte docuit, Deum recte inuocauit, habuit & alias uirtutes necessarias in homine, qui placet Deo, Deinde in politica consuetudine constantissime uitauit omnia seditiosa consilia. Has uirtutes tanta esse iudico decora, ut alia maiora in hac uita expeti non possint.

Et quanquam ipsius uiri uirtus etiam laude digna est, qui Dei donis reuerenter usus est, tamen praecipue Deo gratias agere necesse est, quod per eum restituit nobis Euangelij memorem, et ipsius doctrinae memoria retinenda & propaganda est. Nec moueor clamoribus Epicureorum aut Hypocritarum, qui aut risu dunt aut damnant manifestam ueritatem, sed uere statuo consensum perpetuum esse Catholicae Ecclesiae Dei hanc ipsam doctrinae uocem, quae sonat in Ecclesijs nostris, & huius doctrinae agnitione necessario regendam esse inuocationem & uitam. Denique hanc ipsam esse doctrinam, de qua Filius Dei inquit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ueniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Loquor enim de summa Doctrinae, ut in Ecclesijs nostris à pijs & eruditiss

DE VITA

& eruditis intelligitur & explicatur. Nam etiam si
 alij magis alij minus proprie & concinne interdum
 aliquid explicant, aut alius alto horridius interdum
 loquitur, tamen de rebus in summa inter pios &
 eruditos consensus est.

Ac mihi sæpe multumq; cogitanti, de omni-
 um temporum doctrina, in. i. sq; ab Apostolis, post
 primam puritatem secutæ uidentur mutationes doc-
 trinae insignes quatuor. Origenica ætas, et si aliqui
 fuerunt recte sentientes, qualem fuisse Methodium
 arbitror, qui deliramenta Originis improbavit, ta-
 men in animis multitudinis inflexit Euangelium ad
 Philosophiam, hoc est, offudit hanc persuasionem,
 mediocrem rationis disciplinam mereri remissionem
 peccatorū, & esse iusticiam de qua diceretur: Iustus
 ex fide sua uiuet. Hæc ætas penè totum amisit dis-
 crimen Legis & Euangelij, & sermonem Apostoli-
 cum dedidit. Non enim retinuit natiuam significa-
 tionem uocabulo ex literæ, spiritus, iusticiæ, fidei.
 Et amissa uerborum proprietate, quæ rerum notæ
 sunt, alias confingi res necesse est. Ex his seminibus
 ortus est Pelagij error, qui late uagatus est. Itaq;
 cum Apostoli puram doctrinam seu limpidos & sa-
 luberrimos fontes Ecclesiæ dedissent, multum infu-
 dit cœni Originis.

Huius

LUTHERI.

Huius ætatis errores ut emendarentur, salutem aliqua ex parte, Augustinum Deus excitauit, hic mediocriter fontes repurgauit, ne dubito, si hic iudex esset controuersiarum huius ætatis, habituros nos cum prorsus ὁμολογησόντες. Certe de remissione gratuita, de iusticia fidei, de usu Sacramentorum, de adiaphoris expresse nobiscum sentit. Et si autem alibi magis, alibi minus diserte seu proprie exponit quod uult, tamen si Lector candorem & dexteritatem in iudicando ad eum adferet, sentire eum nobiscum agnoscit. Quod enim aduersarij nostri interdum sententias ex eo decerptas, contra nos citant, & ad patres magno clamore prouocant, id non faciunt ueritatis & antiquitatis studio, sed sycophantice presentibus idolis autoritatē ueterum prætexunt, quibus hæc idola postremæ ætatis adhuc ignota erant.

Sed semina superstitionum tamen in illa Patrum ætate extitisse adparet. Ideo & de uotis quædam constituit Augustinus, etsi de his quoque minus horride loquitur quam cæteri. Semper autem aliquid ineptiarum singulis etiam bonis aspergunt contagia sue ætatis, quia ut patriæ, ita presentibus ritibus facti uemus, quibus inuiriti sumus, uerissimumque illud est Euripidis, πᾶν σὺν τῷ ὄφει γλυκύν. Vitinam uero omnes

omnes

DE VITA

omnes qui Augustinum sequi se iactitant, perpetuam sententiam, et ut ita dicam, peccatus Augustini referrent, non tantum mutila dicta calumniose detorqueant ad suas opiniones.

Ac restituta lux Augustini scriptis, posteritati profuit, Nā deinde Prosper, Maximus, Hugo, et aliqui similes, qui studia gubernarūt, usq; ad Bernardi ætatem, prope modū Augustini normam sequūtur. Interea tamen crescentibus Imperijs & opibus Episcoporum, secuta est uelut Gigantum ætas, prophani homines & indocti regnarunt in Ecclesia, quorum aliqui aulæ Romanæ artibus aut forensi doctrina exculti fuerunt.

Exorti sunt igitur Dominicani, & Franciscani, qui cum uiderent luxum & opes Episcoporum, & prophanos mores detestarentur, modestiorem uitam instituerunt, seq; quasi disciplina carceribus incluserūt. Sed primum inscitia superstitiones auxit, Deinde cum uiderent hominū studia in Scholis ad solam forensē doctrinam conuerti, quod Romæ iam lites multis auerent auctoritatem & opes, ipsi reuocare homines ad Theologica studia conati sunt, sed consilium defuit. Albertus & similes, qui dediti fuerant Aristotelis doctrinæ, transformare Ecclesiæ doctrinā in philosophiam cœperunt. Et hæc quarta ætas,
non tantum

LUTHERI.

non tantum coenum, sed in super uenena, id est, opinioniones probantes manifesta Idola in fontes Euangelicos infudit, Tantum labyrinthorum & falsarum opinionum est in Thoma, Scoto & similibus, ut semper saniores Theologi desiderauerint aliud genus doctrinae planius & purius.

Nac sine insigni impudentia dici potest, non fuisse opus eius doctrinae mutatione, cum manifestum sit, magnam partem Sophismatum in illis disputationibus ne ab ijs quidem intelligi, qui in eo doctrinae genere consenuerunt. Deinde aperte confirmantur εἰδωλομαχίαι, ubi docent applicationes Sacrificij ex opere operato, ubi statuarum inuocationes excusant, ubi negant gratis peccata remitti fide, ubi ex Ceremonijs humanis carnificinam faciunt conscientiarum, deniq; multa sunt alia magis tetra & δύσφημα, quae cogitans toto corpore cohorresco.

Gratias igitur agamus Deo eterno Patri Domino nostri Ihesu Christi, qui Martini Lutheri ministro ex fontibus Euangelicis rursus eijci coenum & uenena uoluit, & Ecclesiae puram doctrinam restituit, qua dere cogitantes omnes pios toto orbe terrarum coniungere uota & genitus decet, ac petere ardentibus pectoribus, ut Deus confirmet hoc quod operatus

DE VITÁ

quod operatus est in nobis, propter templum sanctum suum. Tua est hæc uox & promissio, uue & uere Deus, æterne Pater Domini nostri Ihesu Christi, conditor omnium rerum et Ecclesie, propter nomen meum miserebor uestri, propter me, Propter me faciam ut non blasphemem. Te oro toto pectore, ut propter gloriam tuam & Filij tui semper tibi inter nos quoq; Ecclesiam æternam uoce Euangelij tui colligas, & propter Filium tuum Dominum nostrum Ihesum Christum, crucifixum pro nobis & resuscitatum, ΜΕΣΙΤΗΝ ΚΑΙ ΙΝΕΤΗΝ, nostra pectora Spiritu sancto regas, ut te uere inuocemus, & officia tibi placencia præstemus.

Rege etiam studia doctrine, & gubernata ac serua has politias & earum disciplinam, quæ sunt hospitia tuæ Ecclesie & studiorum, Cum ideo genus humanum condideris, ut ab hominibus agnoscaris & inuoceris, quare & illustribus testimonijs te patefecisti, non sinas deleri hæc agmina, in quibus doctrina tua sonat. Cumq; Filius tuus Dominus noster Ihesus Christus aditurus agonem suum precatus sit pro nobis: Pater, sanctifica eos in ueritate, Sermo tuus est ueritas. Ad huius nostri Sacerdotis præcationem nostra uota adiungimus, & petimus una cum ipso,
ut tua

LUTHERI.

ut tua doctrina semper luceat in genere humano, & nos gubernet. Hæc quotidie precantem & Lutherum audiebamus, & inter hæc uota anima eius ex mortali corpore placide euocata est, cum iam ageret annum sexagesimum tertium.

Habet posteritas multa monumenta et doctrinae & pietatis ipsius. Edidit scripta διδακτικά & ληκτικά, in quibus doctrinam complexus est salutarem, & necessariam hominibus, erudientem bonas mentes de poenitentia, de fide, et ueris fructibus fidei, de usu Sacramentorum, de discrimine Legis & Euangelij, de discrimine Euangelij & Philosophiæ, de dignitate politici ordinis, deniq; de præcipuis Artibus doctrinae, quam in Ecclesia extare necesse est. Deinde addidit ἐλεγκτικά, in quibus refutauit multos errores perniciosos hominibus. Edidit & ἐξηγητικά, id est, enarrationes plurimas in Prophetica & Apostolica scripta, quo in genere etiam inimici fatentur, eum superare omnium enarrationes, quæ extant.

Tria genera Scriptorum Lutheri.

Hæc merita esse magna omnes pie mentes intelligunt, sed profecto utilitate & labore æquat hæc opera, interpretatio ueteris & noui Testamenti, in qua tanta est perspicuitas, ut uice Commentarij esse

C

possit

DE VITA LVTHERI.

possit ipsa germanica lectio, Quæ tamen non est nuda, sed habet adiunctas eruditissimas annotationes, & singularum partium argumenta, quæ & summam doctrinæ cœlestis monstrant, & de genere sermonis erudiunt Lectorem, ut ex ipsis fontibus bonæ mentes firma testimonia doctrinæ sumere possint. Volebat enim Lutherus non detinere in suis scriptis, sed ad fontes deducere omnium mentes. Ipsam uocem Dei audire nos uoluit, hac uoluit in multis accendi ueram fidem & inuocationem, ut Deus uere celebraretur, & multi fierent hæreses uitæ eternæ.

Hanc uoluntatem & hos tantos labores & grata mente prædicare decet, & exempli causa meminisse, ut nos quoq; pro suo quisq; modo ornare Ecclesiam studeat. Nam ad hos duos fines præcipue tota uita, & omnia uitæ studia & consilia referenda sunt, Primum, ut Dei gloriam illustremus: Deinde, ut Ecclesiæ profimus. De quorum altero dicit Paulus, Omnia ad gloriam Dei facite. De altero Psalmus CXXII. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem. Et additur dulcissima promissio in eodem uersu, Eos qui diligunt Ecclesiam felices & beatos fore. Hæc cœlestia mandata & hæc promissiones inuitent omnes, ut

nes, ut

ACTA LVTHERI.

nes, ut Ecclesiæ doctrinam recte discant, ament mi-
nistros Euangelij, & salutare Doctores, &
conferant studium & operam ad ueræ
doctrinæ propagationem, & ad
ueræ Ecclesiæ concor-
diam tuendam.

SEQVNTVR AC-
TA REVERENDI PATRIS D. MARTINI Lutheri, coram Cesare Carolo V. Principibus, Electoribus, & Imperij ordinibus, in Comitibus Principum Vuormatiæ.



ANNO SALVTIS NOSTRÆ
M. D. XXI. post Dominicam Mi-
sericordia Domini, feria tertia, Doc-
tor Martinus Lutherus Vuormati-
am ingressus est, uocatus à Carolo Imperatore,
eius nomine V. Rege Hispaniarum, Archiduce
Austriæ &c. qui primo Imperij sui anno, pri-
mum conuentum Principum in ea urbe regia cele-
bravit. Cum autem ante triennium Paradoxa que-
dam disputanda proposuisset Vuitteberge in Saxo-
nibus D. Martinus, aduersus Tyrannidem Romanæ
C ij Episcopi.

IN COMIT.

Episcopi, (quæ tamen interea à Pontificijs uarie la-
ccrata, damnata & exusta fuerunt, à nullo tamen aut
scripturis aut rationibus conuicta) cœpit res ad tu-
multum spectare, uulgo causam Euan gelij aduersus
Clericos tuente. Et ob id bonum uidebatur, instigan-
tibus Romanis Legatis, ut ipse Lutherus, accerse-
retur Fœciali Cæsareo, & literis salui conductus in
hoc à Cæsare & principibus datis. Accersitur, uenit,
ac diuertit in Curiam Rhodiensium militum, seu
quos uocant, Tutonici Ordinis, ubi hospitio collectus
est, & à multis Comitibus, Baronibus, Equitibus au-
ratis, Nobilibus, Sacrificis & Prophanis in multam
usq; noctem salutatus ac requisitus.

Cæterum multis & aduersarie partis &
alijs, aduentus eius pror sus præter opinionem acci-
derat, Nam etsi per nuncium imperialem, & datis
literis publicæ fidei, accersitus erat, Tamen quia pau-
cis diebus, antequam ueniret, publice & palam affix-
is literis eius libri damnati erant, nemo existimabat
eum, hoc præiudicio condemnatum, aduenturū esse.
Et cum in uicino oppido Oppenheim, ubi primum
hæc resciiuit Lutherus, ab amicis eius deliberatio
haberetur, ac pleriq; consulerent, ne se ipse expone-
ret periculo, cum uideret hæc principia contra datam
fidem

VVORMAT.

fidem fieri, Auditis omnibus, ipse magno animo respondit, Mihi uero, quia uocatus sum, decretum & certum est ingredi in urbem, in nomine Domini Ihesu Christi, etiamsi scirem tot Diabolos mihi oppositos, quot sunt tegulae in omnibus totius orbis tectis, &c.

Altero die post aduentum eius, feria quarta, Vir nobilis, Magister equitum Imperij, Vlricus de Pappenheim, à Caesare missus, ante prandij tempus uenit, indicans Doctori Martino Caroli Imperatoris mandatum, ut hora pomeridiana quarta, apud Caesarem Maiestatem, Principes, Electores, Duces, & reliquos Imperij Ordines sese sistat, auditurus ad quid accersitus sit, Quod Doctor Martinus, ut debuit, accepit.

Ac statim post horam quartam auditam eius diei, uenit D. Vlricus de Pappenheim, & Casparus Sturm Facialis per Germanias Caesareus, (quo Cauducatore è Vuiteberga erat excitus, ac Vuormatiam usq; deductus D. Martinus) qui ipsum euocatum comitabantur per hortum Curiae Rhodiensium, in diuersorium Palatini Comitum. Et ne quid à turba pateretur, quae in iusto ad Caesarem domum itinere magna fuit, per gradus quosdam abditos in Audito-

C iij rium

IN COMIT.

rium deductus est, Non tamen latuit multos, qui ab ingressu uix ui prohibebantur, pleriq; pergulas conscenderunt, studio uidendi Lutherum.

Cum igitur staret in conspectu Cesare & Maiestatis, Principum Electorum & Ducum, breuiter, omnium Imperij ordinum, qui tum Cesari adfuere, D. Martinus, primum admonitus est ab Ulrico de Pappenheim, ne quid loqueretur nisi quæ situs.

Ibi Cesare & Maiestatis Orator Ioannes Eck, Officialis generalis Episcopi Treuerensis, alta & intelligibili uoce, primum latine, deinde germanice, iussu Imperatoris dixit & proposuit eandem sententiam, in hunc, aut ei in effectu similem, qui sequitur modum.

Martine Luthere, Sacra & inuicta Cesare & Maiestas, de consilio omnium sacri Romani Imperij Ordinum, ad solium Maiestatis sue huc uocari te iussit, ut his duabus de causis te interrogarem: Primum, fatearis ne libros hos presentes (fisce librorum suorum latine & germanice scriptorum ostense) qui tuo nomine prætitulati circumferuntur, tuos esse, illosq; pro tuis agnoscas nec ne? Deinde, an illos & eorundem contenta retractare & reuocare, uel in

WORMAT.

uel inherere eisdem potius & in seuerare uelis?

Hic, priusquam Lutherus responderet, D. Hieronymus Schurff, qui Doctore Martino additus adstabat, exclamauit, Intitulentur libri. Hic Officialis Treuerensis, ex libris D. Martini Lutheri, eos qui Basileæ simul sunt excusi, nominatim recitauit, inter quos etiam numerabantur Commentarij in Psalterium, Libellus de bonis operibus, Commentarius in Dominicam orationem, & præter hos alij libelli Christiani, non contentiosi.

Post hæc & ad hæc D. Martinus ista reddidit latine & germanice: A Casarea Maestate duo mihi proponuntur: Primum, An libros omnes nomen meum habentes pro meis agnoscere uelim? Secundum, An defendere, an uero quidquam reclamare uelim ex ijs, quæ hæctenus per me scripta & edita sunt? Ad quæ respondebo breuiter ut potero, & recte.

Primum, Libros iam nominatos non possum non amplecti pro meis, & eorū quidem nihil unquam negabo. Caterū, quod sequitur, ut exponam, an defendere pariter omnia, uel reuocare uelim, Quia de fide

C iij est quæstio

IN COMIT.

est questio & animarum salute, & quia diuinum uerbum concernit, quo nihil maius est, tam in caelo quam in terra, quod nos merito reuereri conuenit omnes, temerarium ac iuxta periculosum fuerit, me quidquam incogitatum proferre, cum & minus quam pro re, & maius quam pro uero, non praemeditatus, asserere possim, quorum utrumq; me in sententiam adducet, quam Christus tulit, cum ait, Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in caelis est. Peto igitur hac de causa, & quidem suppliciter, à Caesarea Maestate spacium deliberandi, ut citra diuini uerbi iniuriam, & animæ meæ periculum interrogationi satisfaciam.

Ex eo Principum coepit deliberatio, quam ita reddidit Officialis Treuerensis: Etsi iam tu, Martine Lutherè, ex mandato Caesareo satis intelligere potueris, ad quid accersitus sis, & ea de causa iam indignus, cui longior cogitandi mora detur, Tamen ex ingenua clementia, Caesarea Maestas diem unum indulget meditationi tuæ, ut cras in horam eandem coram compareas, ea conditione, ne scriptam sententiam tuam proponas, sed uerbis exequaris.

Post hæc D. Martinus per Facialem redditus est

VVOR MAT.

tus est hospicio suo. In qua re non fuit prætereun-
dum, quod inter eundem ad audiendum Cæsaris man-
datum, & cum iam esset in ipso principum confessu
Lutherus, ab alijs, alia voce, commonebatur, ut esset
forti animo, ut uiriliter ageret, ne timeret eos, qui
corpus tantum possent occidere, animam non pos-
sent, sed potius metueret sibi ab eo, qui posset &
corpus & animam mittere in gehennam. Item: Cum
steteritis ante Reges, nolite cogitare quid loquamini,
dabitur enim uobis in illa hora, &c.

Sequenti feria quinta, post quartam pomeri-
dianam, uenit Fæcialis, & assumptum D. Martinum
in Curiam Cæsaris perduxit, ubi propter Principum
occupationes ad sextam usq; mansit, expectans in
magna hominum frequentia, seipsam contereunte præ-
turba, cumq; confessus factus esset, & Doctor Mar-
tinus astaret, prorupit Officialis in hæc uerba.

Hesterno uesperis Cæsarea Maiestas hanc hor-
ram tibi dixit Martine Luthere, Quandoquidem Li-
bros, quos heri recensuimus, tuos esse palam rece-
pisti. Cæterum ad quæstionem, An quidquam eorum
irritum haberi uelles, aut omnia probares quæ con-
fiteris & deliberationem petijsti, quæ nunc sinem ha-

C v bet, Etiam

IN COMIT.

bet, Etiam si iure impetrare non debueras longius cogitandi spaciū, qui tanto tempore sciisti, ad quid uocareris. Et fidei negotium tam certum omnibus esse conueniebat, ut quisq; quocunq; tempore postulatus, rationem eius certam & constantem reddere possit, nedum tu tantus & tam exercitatus Theologiae professor. Age, tandem responde Caesareae postulationi, cuius benignitatem in impetrando cogitandi spacio sensisti. Vis ne libros tuos agnitos omnes tueri? an uero quidquam retractare? Haec latine & germanice dixit Officialis.

Respondit Doctor Martinus, & ipse latine & germanice, quanquam suppliciter, non clamose, ac modeste, non tamen sine Christiana animositate et constantia, & ita, ut cupierint Aduersarij orationem & animum abiectiorem. Sed multo cupidissime expectarunt Reuocationem, cuius spem, expectato deliberandi spatio, nonnulli conceperant.

Sic autem respondit.

Sereniss. D. Imperator, Illustriss. Principes Clementissimi Domini, ad praefixum mihi hesternae uesperae terminum obediens compareo, per misericordiam Dei obsecrans, serenissima Maestas uestra,
Dominatio

VVORMAT.

Dominationesq; uestræ illustrissimæ, dignentur causam hanc (ut spero) iustitiæ & ueritatis clementer audire. Atq; si per imperitiam meam uel dignos titulos cuiquã non dederò, uel quocunq; modo in mores gestusq; aulicos peccauerò, benignè ignoscere, ut homini non in Aulis, sed in angulis Monachorum uersato, qui nihil aliud de me testari possum, quam ea simplicitate animi hæcenus me docuisse & scripsisse, ut tantum gloriam Dei, & sinceram fidelium Christi institutionem spectarem.

Serenissime Imperator, Illustriss. Principes, Clementiss. Domini, Ad duos illos Articulos heri per Sereniss. Maiestatem uestram mihi propositos, scilicet: An libellos recensitos, & nomine meo euulgatos agnoscerem meos? & in his defendendis perseuerare aut reuocare uelim? Dedi paratum & plannum meum responsum, super Articulo priore, in quo adhuc persisto, persistamq; in æternum, Esse uidelicet eos libros meos, meoq; nomine à me euulgatos, nisi forte interim acciderit, ut æmulorum uel astutiæ, uel sapientia importuna quidquam in illis mutatum, aut deprauate excerptum sit. Nam aliud plane non agnosco, nisi quod mei solius est, & à me solo scriptum, citra omnis cuiusuis industriæ interpretatione.

Ad alte

IN COMIT.

Ad alterum uero responſurus, rogo, Sereniſſ.
 Maieſtas ueſtra, & Dominationes ueſtrae dignentur
 animum aduertere. Libros meos non eſſe omnes
 eiusdem generis: Sunt enim aliqui, in quibus pietate
 tem fidei & morum adeo ſimpliciter & Euangelice
 tractati, ut ipſimet Aduerſarij cogantur eos confite-
 ri utiles, innoxios, & plane dignos lectione Chriſti-
 ana. Sed & Bulla, quanquam ſeua & crudelis, ali-
 quot meos libros innoxios facit, licet & hos damnet,
 iudicio proſus monſtrifico. Si itaq; hos reuocare
 inciperem, obſecro, quid facerem, niſi quod unus ex
 omnibus mortalibus eam ueritatem damnarem, quam
 Amici & Inimici pariter conſitentur, ſolus omnium
 conſeſſioni concordare reluctatus?

Alterum genus eſt, quod in Papatum & doc-
 trinam Papiſtarum inuehitur, tanquam in eos, qui
 ſuis & doctrinis & exemplis peſſimis, orbem Chri-
 ſtianum utroq; malo, & ſpiritus & corporis uasta-
 uerunt, Nam neq; negare id, neq; diſſimulare quiſ-
 quam poteſt, cum experientia omnium & uniuerſo-
 rum querimonia teſtes ſint, per leges Papae & doc-
 trinas hominum conſcientias ſedelium miſerrime eſſe
 illaqueatas, uexatas & excarnificatas, tum res &
 ſubſtantias, praefertim in hac inelucta Germaniae na-
 tione,

VVORMAT.

tionē, incredibili Tyrannide deuoratas, deuorariq;
adhuc sine fine indignisq; modis: cum tamen suis met
legibus ipsi caueant, (ut dist. 9. & 25. q. 1. & 2.) Vt
Papae leges & doctrinae Euangelio aut Patrum sen-
tentijs contrariae, pro erroneis & reprobis habe-
antur.

Si igitur & hos reuocauero, nihil aliud praes-
stitero, quam ut Tyrannidi robur adiecero, & tantae
impietati iam non fenestras, sed ualuas aperuero,
grassaturae latius & liberius quam hactenus unquam
ausa fuerit, & fiet huius meae reuocationis testimo-
nio, licentiosissimum impunitissimumq; nequitiae
illorum regnum, misero uulgo longe intolerabilissi-
mum, & tamen roboratum & stabilitum, praesertim
si iactatum fuerit, id a me factum autoritate sereniss.
Maei stat is uestrae, totiusq; Romani Imperij. Quan-
tum ego Deus bone, tum fuero operculum nequitiae
& Tyrannidis.

Tertium genus eorum est, quos in aliquos
priuatos & singulares (ut uocant) personas scripsi,
in eos scilicet, qui Tyrannidem Romanam tueri, &
pietatem a me doctam labefactare moliti sunt. In
hos confiteor me fuisse acerbiorē, quam pro religio-
ne aut professione deceat, neq; enim me Sanctum
aliquem

IN COMIT.

aliquem facio, neq; de uita mea, sed de doctrina Christi disputo.

Neq; hos reuocare mihi est integrũ, quod ea reuocatione iterum futurum sit, ut Tyrannis & impietas meo patrocinio regnent, & sciant in populum Dei uiolentiũs, quam unquam regnauerint.

Tamen quia Homo sum & non Deus, alio patrocinio meis libellis adesse non possum, quam ipse Dominus meus Ihesus Christus affuit suæ doctrinæ, qui cum coram Hanna de sua doctrina fuisset interrogatus, & alapam à ministro accepisset, dixit: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo. Si Dominus ipse, qui sciebat sese errare non posse, non detrectauit testimonium aduersus suam doctrinam audire, etiam à uilissimo seruo, quanto magis ego fex, non nisi errare potens, debeo expetere & expectare, si quis testimonium reddere uelit aduersus meam doctrinam.

Itaq; rogo per misericordiam Dei, Sereniss. Maiestas uestra, Illustrissimæq; Dominationes uestrae, aut quicumq; tandem, uel summus uel infimus possit, reddat testimonium, conuincat errores, superet scripturis Prophetiis & Apostolicis, paratissimus

VVORMAT.

visimus enim ero, si edoctus fuero, quemcumq;
errorem uenocare, eroq; primus, qui libellos meos
in ignem proieciam.

Ex his arbitror liquidum fieri, me satis curasse
& ponderasse discrimina & pericula, seu studia
& dissensiones, meæ doctrinæ occasione in orbe
excitata, de quibus heri grauiter & fortiter admo-
nitus fui. Mihi plane omnium iucundissima facies
ista in rebus est, uidere ob uerbum Dei studia & dis-
sensiones fieri, is enim est uerbi cursus, casus & euen-
tus, Nam dicit, Non ueni pacem mittere sed gladium,
Veni enim separare hominem aduersus patrem &c.

Proinde cogitandum nobis est, quod Deus
noster sit mirabilis & terribilis in consilijs suis, ne
forte id, quod tantis studijs tentatur, si à damnato
uerbo Dei exordiamur, uergat postea potius in in-
tolerabile malorum diluuium, & quod cauendum
sit, ne Adolescentis huius optimi Principis Caroli
(in quo post Deum multa spes est) infœlix & inaus-
picatum fiat Imperium.

Possẽm locupletius Exemplis scripturæ, de
Pharaone, Rege Babylonis, & Regibus Israel rent
declarare.

IN COMIT.

declarare, qui tum sese maxime perdiderunt, cum
 sapientissimis consilijs sua Regna pacificare & sta-
 bilire studuerunt. Ipse est enim qui comprehendit
 astutos in astutia sua, & subuertit montes antequam
 cognoscant. Itaq; timere, Dei opus est.

Non hæc dico, quod opus sit mea uel doctri-
 na uel admonitione tantis uerticibus, sed quod obsc-
 quium meæ Germaniæ debitum subtrahere non de-
 buerim. Et his me Sereniss. Maiestati uestræ, Do-
 minationibusq; uestris commendo, humiliter rogans,
 ne patiantur studijs Aduersariorum me sibi sine cau-
 sa reddi inuisum. DIXI.

His dictis, Orator Imperij increpabundo si-
 milis, dixit, eum non ad rem respondisse, nec deberi
 in questionem uocari, quæ olim in Concilijs essent
 damnata, & definita, Ideo ab eo peti simplex & non
 cornutum responsum, An uelit reuocare uel non?

Hic LUTHERVS, Quando ergo Sere-
 niss. Maiestas uestra, Dominationesq; uestræ sim-
 plex responsum petunt, dabo illud, neq; cornutum
 neq; dentatum, in hunc modum: Nisi conuictus fuero
 testimonijs scripturarum, aut ratione euidente,
 (nam

VVOR MAT.

(nam neq; Papæ neq; Concilijs solis credo, cum constet ea errasse sæpius, & sibiipsis contradixisse) uictus sum scripturis à me adductis, captaq; est conscientia in uerbis Dei, reuocare neq; possum neq; uolo quidquam, cum contra conscientiam agere, neq; tutum sit neq; integrum.

Die stehe ich / Ich kan nicht anders / Gott helff mir. Amen.

Orationem hanc à Doctore Martino habitam, in consultationem deduxerunt Principes. Examinatam conuellere coepit Officialis Treuerensis hoc modo.

Immodestius tu Martine respondisti, quam tuam personam deceat, & adeo non ad propositum, Libros uarie partiris, uerum ita, ut ad interrogationem nihil faciant omnia. Quod si eos recantasses, in quibus errorum tuorum magna pars est, haud dubie Cæsarea Maiestas, & ingenita clementia, reliquorum, qui boni sunt, persecutionem nõ toleraret. Atqui tu, quæ uniuersale Constantiense Concilium damnauit, ex uniuersa Germanica natione congregatum, resuscitas, & per scripturam uinci uis, in

D quoue

IN COMIT.

quo uehementer deliras. Quid enim attinet nouam
 Disputationem celebrare de rebus per tot secula ab
 Ecclesia & Concilio condemnatis? Nisi forte cuius,
 de quocumq; ratio reddenda est. Quod si semel perui-
 cerit, ut scripturis conuincendus sit, quicumq; Con-
 cilijs & Ecclesie sensus contradicit, nihil habebimus
 in Christianitate certum uel determinatum.

Et hæc causa est, ob quam Cæsarea Maiestas à
 te petit responsum simplex, ac planum, aut negati-
 uum aut affirmatiuum. Num uis omnia tua pro catho-
 licis tueri? An uero quidquam ex eis reuocare?

Ibi rogauit Doctor Martinus, ne se contra con-
 scientiam à sanctis scripturis captam & impeditam,
 sine contradicentium manifestarijs argumentis, ad
 reuocandum cogi pateretur Cæsarea Maiestas. Re-
 sponsum quod petitur non cornutum, sed simplex &
 rectum. Neq; se aliud habere, quam quod ante quoq;
 dedisset: Nisi sufficientibus argumentis, conscientiam
 ab illis, quos ipsi uocant, erroribus captam, explica-
 rent Aduersarij, nec se posse ex retibus abire, quibus
 esset inuolutus. Non protinus uera esse, quæcumq;
 Concilia statuerunt, imo errasse Concilia, & sibiipsis
 sæpe contraria definiisse, propterea non ualere con-
 tradi

VVORMAT.

traditentium argumentum. Se posse ostendere, quod Concilia errauerunt, reuocare non posse, quod sedulo palam expressum sit in scriptura.

Ad quæ nihil est responsum ab Officiali, nisi paucissimis, uidelicet, quod ostendi non possit, Concilium errasse. Doctor Martinus uero ostendere se posse ac uelle promisit.

Cum iam autem tenebræ totum auditorium haberent, propterea suam quisq; domum abiure. Discedentem à Cæsarea Maestate & Tribunali, Hispanorum bona pars ronchis et subsannatione hominem Dei Lutherum longo rugitu profecuti sunt.

Feria sexta post Misericordiam Domini, cum conuenissent Principes, Electores, Duces, & reliqui Ordines, qui consultationibus adesse solent, Scriptum hæc habens in Senatum misit Cæsar: MAIORES nostri, & ipsi Christiani Principes, fuerunt nihilominus Ecclesiæ Romanæ audientes, quam nunc Doctor Martinus Lutherus impugnat, Et quia nelatum quidem unguem ab erroribus discedere in animum induxit, non possumus nos cum decore à Maiorum Exemplo desciscere, in antiqua fide
D ij tuenda, &

IN COMIT.

tuenda, & Romanæ sedis auxilium ferendo: Ipsum autem Martinum Lutherum & adherentes, excommunicatione prosequemur, & si quæ aliæ patent ad extinguendum u.l.e. Datam tamen & ascriptam fidem uiolare nolumus, imò daturi operam, ut saluus eoredeat, unde est accitus.

Hanc Imperatoris Caroli sententiam uersauerunt Principes Electores, Duces, Imperij status, feria sexta per totum tempus pomeridianum, etiam Sabbatum integrum quod sequebatur, ita, quod Doctor Martinus adhuc responsum à Cæsarea Maestate nullum receperit.

Interea temporis uisus est et uisitatus à multis Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, Nobilibus, Sacrificis, religiosis ac prophanis, ne quid dicam de uulgi numero, Hi curiam nunquam non obfederunt, nec uidendo satiari potuerunt. Etiam schedulæ binæ fuerunt affixæ, una contra Doctorem Lutherum, Altera, ut uidebatur, pro Doctore. Tametsi à multis adeoq; intelligentibus, dolose ab Inimicis putatur factum id ipsum, ut occasio esset rescindendi dati salui conductus, quod non impigre quærebant Romani Legati.

Feria

VVORMAT.

Feria secunda post iubilate, ante coenam, Archiepiscopus Treuerensis renunciauit Doctori Martino, ut feria quarta sequenti coram ipso hora sexta ante prandium compareret, loco iterum designando. Die S. Gregorij, sub coena, redijt ad Lutherum is, qui erat à Sacris Archiepiscopi Treuerensis, iussu Principis sui, petens, ut postridie hora nuper designata in diuersorium Domini sui adesset.

Feria quarta post Georgij natalem, dicto parens Doctor Martinus, diuersorium Archiepiscopi Treuerensis ingreditur, adductus per Sacerdotem eius, & Caduceatorem Cesareum, prosequentibus eum, qui huc uenientem è Saxonibus & Thuringis comitati sunt, & aliquot alijs præterea amicissimis, ubi coram Archiepiscopo Treuerensi, Marchione Ioachimo Brandenburgensi, Duce Georgio Saxoniae, Augustensi & Brandenburgensi Episcopis, Magistro Teutonicorum Comite Georgio, Iohanne Boët Argentino, Vuerdheymero, & Pentingero Doctoribus. Doctor Vocus, à sacris Marchionis Badensis, dicere coepit, & protestatus est, Non in hoc ipsum uocatum esse, ut tanquam in controuersia uel disputatione cum ipso conferrent, sed solum ex Christiana charitate & clementia quadam, Principes à

D iij Cesarea

IN COMIT.

Cæsarea Maiestate impetrasse, ut liceret eis clementer & fraterne exhortari eum.

Deinde ait, Concilia, tametsi diuersa statuerint, non tamen statuisse contraria, Quod si uel maxime errassent, ob id tamen non corruere eorum auctoritatem, saltem adeo, ut quilibet suo sensu contra eam niti uellet. Inferens de Centurione, & Zacheo multa, etiam de constitutionibus humanis, Ceremonijs statutis, ea omnia affirmans sancita, ad reprimenda uicia, pro qualitate & uicissitudine temporum, nec posse Ecclesiam carere constitutionibus humanis. Ex fructibus cognosci arborem. Dicit tamen ex legibus multa bona nata. Quod Concilij S. Martinus, S. Nicolai, & multi alij Sancti interfuerint.

Deinde, quod ingentes motus, et tumultus incredibiles excitaturi sunt libri eius. Quod libello de libertate Christiana uulgus abutatur ad exuendum iugum, ad stabiliendam inobedientiam: Longe nunc secus habere, quam cum credentium cor unum & anima fuisset una, Legibus ergo opus esse.

Præterea expendendum, quod cum bona multa scripisset, & procul dubio bono spiritu, ut De
Triplici

V V O R M A T.

Triplici iusticia, & alia, Diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut omnia eius opera in perpetuum damnentur. Nam ex his quæ ultimo scripserit, vere iudicaretur, quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fructibus cognoscatur.

Ibi addidit de Dæmonio meridiano, & negotio per ambulante in tenebris, & sagitta uolante. Totæ orationis fuit exhortatoria, locis rethoricis, honestatis, utilitatis Legum, & è regione periculorum conscientie, & salutis publicæ & priuæ, plena. Tum in principio, tum medio, tum calce identidem inculcans, hanc admonitionem propensissima uoluntate, & clementia quadam singulari à Principibus fieri. Claudens, in Epilogo minas addit, dicens futurum, ut si in proposito perseueraret, Caesar procedat, cum ex Imperio eieciurus, commonefaciens, ut hæc & reliqua cogitaret & expenderet.

Respondit Doctor Martinus, Clementissimi et Illustriss. Principes & Domini, De uoluntate ista clementissima & benignissima, ex qua hæc admonitio proficitur, ago gratias quam humilime possum. Agnosco enim me homuncionē longe uiliorem esse, quam ut à tantis Principibus sum commonendus.

D iij

Deinde

IN COMIT.

Deinde libere pronunciat, Se non omnia Con-
cilia repræhendisse, sed tantum Constantiense, ob hoc
potissimum, quod uerbum Dei damnauit, Quod patet
in Articulo hoc Iohannis Hufsi ibi damnato, Ecclesia
Christi est uniuersitas prædestinatorum. Hunc Ar-
ticulum damnasse Concilium Constantiense, certum
est, & sic consequenter hunc Articulum fidei no-
stræ: Credo Ecclesiam sanctam, Catholicam. Aiebat
igitur, se non recusare & uitam & sanguinem im-
pendere, modo eo non detrudatur, ut cogatur aper-
tum Dei uerbum reuocare. Nam in hoc defendendo,
oportere Deo magis quam hominibus obedire.

Neq; se hic posse cauere Scandalū fidei, Scanz-
dalum enim duplex esse, charitatis & fidei. Charita-
tis, quod in moribus & uita consistit, Fidei uero seu
doctrinæ, quod in uerbo Dei consistit, & hoc uitare
se iam non posse, In sua enim potestate non esse, ut
Christus non sit petra Scandali. Si oues Christi pu-
ro Euangelij pabulo pascerentur, fides Christi uere
prædicaretur, essentq; boni ac pij Magistratus Ec-
clesiastici, qui fideliter officium suum facerent, non
opus esse Ecclesiam onerare humanis traditionibus
&c. Se scire, Obediendum esse Magistratibus &
potestatibus etiam male & inique uiuentibus. Scire
sc, ce

VVORMAT.

se, cedendum esse proprio sensui, Adq; se in suis scriptis docuisse, seq; obediētissime præstiturum hæc omnia, modo non adigatur uerbum Dei negare.

Secedente Doctore Martino, Principes colloquuntur, quidnam respondendum sit homini? Reuocatum igitur in Triclinium, Doctor Badensis repetiuit priora, commonefaciens, ut sua scripta iudicio Cæsaris & Imperij subijceret.

Respondit Doctor Martinus suppliciter, & modeste, se neq; pati neq; passurum, ut diceretur defuisse iudicium Cæsaris, Procerum et Ordinum Imperij. Tantum enim abesse, ut eorum examen reformidet, ut uel minimis quoq; accuratissime sua expendi permitteret, modo id fieret autoritate uerbi diuini & sacræ scripturæ. Verbum autem Dei tam apertum pro se esse, ut cedere nequeat, nisi uerbo Deimeliora edoctus. Scribere enim S. Augustinum, Se didicisse hunc honorem solis libris illis habere, qui Canonici uocantur, ut ueros credat, Cæteris uero Doctoribus quantalibet uel sanctitate uel doctrina polleant, ita demum credere, si uera scriberent: Ad hæc S. Paulum ad Thessalonicenses scripsisse, Omnia probate, quod bonum est tenete. Et ad Galatas: Etiam

D x si Angelus

IN COMIT.

si Angelus e' caelo ueniat, & aliud praedict, anathema sit, itaq; ei non credendum: ideo & se suppliciter orare, ne conscientiam suam uinculis scripturae & uerbi diuini alligatam, urgeant ad negandum tam clarum uerbum Dei, utq; se commendatum haberent, & praecipue apud Caesaream Maiestatem efficerent ne cogereetur contra conscientiam in hac causa quidaquam agere, Alioqui se nihil non uel obsequenssimo facturum.

Hac dicentem interrogauit Marchio Brandenburgensis, Ioachimus Elector, Num dixisset se non cessurum, nisi conuictum sacra scriptura? Respondit Doctor Martinus, Etiam, Domine clementiss. uel rationibus clarissimis, & euidentibus.

Ita soluto hoc Conuentu, Principibus reliquis in Curiam proficiscentibus, Treuerensis Archiepiscopus Doctorem Martinum acciuit in suum Triclinium, adhibito Officiali suo Iohanne Eckio & Coehleo: Doctori Martino Luthero astat D. Hieronymus Schurff, & Nicolaus Ambsdorffius. Ibi tum coepit Officialis argumentari ut Sophista & Canonicista, Papae causam defendens. Ex sacris literis ferè semper natas fuisse hereses, ut Arrianam ex hoc Euangelij: Ioseph non cognouit coniugem suam, donec pareret

VVOR MAT.

pareret primogenitum suum. Deinde eo progressus,
 ut niteretur conueller e hanc propositionē, Ecclesiam
 catholicam esse uniuersitatem Sanctorum, Ausus
 etiam ex lalio facere triticum, & ex corporum ex-
 crementis, Membra. Hæc & similia ridicula & futi-
 lia ab ipso in medium prolata, Doctor Martinus, &
 D. Hieronymus Schurff perstrinxerunt, sobrie ta-
 men, ueluti ad rem ipsam nihil facientia, Nonnunquā
 interstrepens et Iohannes Cochleus, conabatur Doc-
 tori Lutherō persuadere, ut ab incepto desisteret, &
 deinceps prorsus à scribendo & docendo abstineret.
 Tandem digressi sunt.

Sub uesteram eiusdem diei, Treuerensis Ar-
 chiepiscopus nunciauit Doctori Martino, interprete
 Ambsdorffio, fidem publicam à Cæsare in biduum
 pertractam, ut interim cum eo agere posset. In hoc
 igitur, postridie, Doctorem Peutingerum & Docto-
 rem Badensem ad eum uenturos, imo & seipsum
 cum eo acturum.

Feria igitur quinta, ipsa die Marci, ante Me-
 ridiem, Peutingerus & Badensis conati sunt per-
 suadere Doctori Martino, ut simpliciter & absolute
 Cæsari & Imperio permitteret iudicium de scriptis
 suis.

Respondit

IN COMIT.

Respondit: Se omnia & facturum & passurum, si modo scripturae sanctae niterentur auctoritate: Alioqui enim nihil minus commissurum. Nam Deum per Prophetam dixisse, Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Item: Maledictus qui confidit in homine. Vehementius urgentibus, respondit, Nihil minus permittendum hominum iudicio, quam uerbum Dei. Ita abierunt, rogantes, ut deliberaret, meliora responsurus, A prandio se redituros.

Post prandium reuersi, idem quod ante Meridie, frustra conati sunt. Orauerunt, ut saltem Concilij futuri iudicio sua submitteret. Hoc permisit Lutherus, sed hac conditione, ut decerptos ex libris suis Articulos ipsi exhiberent Concilio subijciendos, ita tamen, ut sententiam de illis ferrent ex scripturis, & testimonijs eiusdem contrarium probarent.

Illi itaq; à Doctore Martino digressi, Archiepiscopo Treuerensi dicunt, Martinum pollicitum esse, se sua permissurum Concilio, in Articulis nonnullis, interimq; taciturum de iisdem. Quod Doctor Martinus ne quidem cogitat, ut qui neq; monitis, nec comminationibus ullis induci unquam potuerit, ut uel

VVORMAT.

ut uel negare uel hominum iudicio submittere uellet Libellos suos, quos claris & apertis Scripturis testimonijs munisset, nisi conuinceretur ex sacris literis & euidentijs rationibus se errasse.

Accidit ergo singulari Dei munere, ut Treuerensis Archiepiscopus Doctorem Martinum euocaret, eum coram auditorus, Vbi cum diuersum intellexisset, quam Peutingerus et Badensis dixissent, affirmauit, non magno redempturum, nisi audiisset eum: Alioqui enim se statim Casarem aditurum fuisse, dicturumq; quæ retulissent Doctores.

Egit uero Treuerensis Archiepiscopus clementissime cum Doctore Martino, primo, remotis omnibus Arbitris, cum de Casaris & Imperij, tum de Concilij iudicio. In quo colloquio Doctor Martinus nihil cœlauit Treuerensem, affirmans, parum tutum fore, tantam rem illis permittere, qui sub fide publica euocatum, nouis mandatis agressti, damnassent suam sententiam, & Bullam Papæ approbassent.

Deinde admissio etiam Amico, petiuit Treueren. Archiepiscopus à Doctore Martino remedia, quibus huic causæ occurrere possit, Respondit Lutherus,

Meliora

IN COMIT.

Meliora non esse remedia, quam de quibus Gamaliel Act. 5. dixisset, teste S. Luca, Si ex hominibus consilium aut opus hoc est, dissoluetur, Si uero ex Deo est, dissoluere non poteritis. Hoc posse Cæsarem & Imperij ordines scribere ad Pontificem Romanum, se certo scire, si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra triennium imo biennium sponte sua perituum.

Dicenti Treuerensi, quid esset facturus, si deciperentur Articuli concilio submitteudi? Respondit Lutherus: Molo non sunt hi, quos Concilium Constantiense damnauerit. At Treuerensis, Se uero timere, eos ipsos futuros. Atqui inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neq; possum neq; uolo, ut qui certus sum, ijs Decretis uerbum Dei damnatum, Ideo uitam & caput potius amissurus sum, quam tam clarum uerbum Domini deserturus.

Treuerensis uidens Doctorem Martinum Dei uerbum iudicio hominum nequaquam submissurum, clementer eum dimisit, Rogantiq; ut curaret sibi commeatum clementem à Cæsarea Maiestate, respondit: Se rem probe curaturum, & renunciaturū.

Neq; ita multo post, Officialis Treuerensis, presenti Cancellario quondam Maximiliani, à Secretis Cæsaris,

VVORMAT.

tis Caesaris, Doctori Martino in diuersorio suo, mandato Caesaris dixit, Quia tam multipliciter à Caesarea Maiestate, Electoribus, Principibus, et Ordinibus Imperij frustra cōmonefactus, ad cor & unitatem noluerit redire, reliquum esse, ut Caesar (ut Aduocatus fidei Catholicae) procedat. Ergo mandatum Caesaris esse, ut intra uiginti unū dies hinc ad securitatem redeat, sub conductu publico, & libere ipsi seruando, neq; uel praedicando uel scribendo, in itinere populis commoueat.

Quo audito, Doctor Martinus modestissime respondit, Sicuti Domino placuit, ita factum est, Sit nomen Domini benedictum. Deinde addebat, Se supplicem, primum omnium, Sereniss. Caes. Maieitati, Principibus, & reliquis Imperij Ordinibus gratias agere, quam posset maximas, pro tam benigna & clementi audientia, proq; conductu libero et seruato et seruando. Neq; enim se quidquam desiderasse in eis, nisi reformationem per scripturam sanctam, à se tam opere flagtatam. Alioqui pro Caesarea Maiestate & Imperio passurus omnia, uitam & mortem, famam & infamiam, nihilq; sibi prorsus reseruaturum, nisi unicum uerbum Domini liberum, ad confitendum & testificandum illud: Postremo,
Caesare

IN COMIT.

Cæsare & Maieſtati, & toti Imperio ſe humillime
tum commendans, tum ſubijciens.

Poſtydie igitur, hoc eſt, feria ſexta poſt Iubi-
late, die Aprilis uiceſima ſexta, ſalutatis Patronis
& amicis, qui eũ frequentiffime conuenerant, ſump-
to ientaculo hinc abiit, ad horam ante Meridiem de-
cimam, comitatus & ab ijs, qui huc uenientem proſe-
cuti ſunt, Quem Caſpar Sturm Caduceator poſt
aliquot horas ſecutus, Oppenheim in-
uenit, Proſecutus uocali man-
dato Cæsaris
Caroli.



PRÆCATIO LVII
THERI QUOTIDIA-
na & ſolita.

Confirma Deus hoc in nobis quod operatus
es, & perfice opus tuum, quod incepisti in nobis, ad
gloriam tuam, Amen.

Philippus

PHILIPPVS ME

LANTHON AD AUDITORIVM

Scholæ Vvitebergensis, Anno

1546. De obitu

Lutheri.



HÆC SEQVENTIA D. PHILIPPVS

Melanthon hora nona ante prandium, cum cōuenissemus ad auscultationem Epistolæ Pauli ad Romanos,

publice recitauit, commemorans, se hoc ex consilio aliorum Dominorum facere, eam ob causam, ut nos admoniti de rei ueritate, (quia scirent multas fabellas hinc inde de morte Lutheri uagaturas esse) figmenta illa sparsa non amplecteremur.

OPTIMI ADOLESCENTES, Scitis nos suscepisse enarrare Grammaticam Explicationem Epistolæ ad Romanos, in qua continetur uera doctrina de Filio Dei, quam Deus singulari beneficio hoc tempore nobis per Reuerendum Patrem & Præceptorem nostrum amantissimum, Doctorem Martinum Lutherum patefecit.

¶ Verum hos

Verum hodierno die, tam tristia huc sunt scripta, quae ita auxerunt dolorem meum, ut nescians an possim posthac in hisce scholasticis alibus pergere: Haec autem consilio aliorum Dominorum ideo uolo uobis commemorare, ut sciatis, quomodo res uere se habeat, ne uel ipsi falsa de hoc casu spargatis, neue alijs fabellis hinc inde (ut solet fieri) sparsis fidem habeatis.

Die Mercurij, qui fuit decimus septimus Februarij, Dominus Doctor, paulo ante coenam, coepit laborare morbo uisitato, nempe, oppresseione humorum, in orificio uentriculi (quo memini hic quoque cum aliquoties laborare) hic Morbus post coenam recurrit, quo cum consistaretur, petiuit secessum in cubiculum proximum: Atque ibi duas prope horas decubuit, donec dolores crescerent, Et cum Doctor Ionas in eodem cubiculo una dormiret, Dominus D. Martinus eum uocauit & excitauit, iussitque ut surge-
ret, & curaret, ut Paedagogus Liberorum Ambrosius calefaceret conclaue, in quod cum ingressus esset, mox eo uenit illustris Comes Albertus de Mansfeld, una cum coniuge, & multi alij, quorum nomina hisce literis, propter festinationem, non sunt expressa. Tandem ubi finem uitae adesse sensit, ante horam quartam sequentis 18. Febr. commendauit sese Deo hac praecatione.

Meis

Ein Himelischer Vater / ewi-
ger Barmhertziger Gott /
Du hast mir deinen lieben
Sohn / vnsern **HEILIGEN** Ihe-
sum Christū offenbaret / den hab
ich gelert / den hab ich bekandt /
den liebe ich / vnd den ehre ich für
meinen lieben Heylandt / vnd Er-
löser / Welchen die Gottlosen ver-
folgen / schenden vñ schelten. Nim
meine Seele zu dir. Inn dem re-
det er inn die drey mal.

*- In manus tuas commendo Spiritum meum,
redemisti me Deus ueritatis.*

Also hat Gott die welt geliebet &c.

*His precibus aliquoties ingeminatis, à Deo in
eternam Scholam & in aeterna gaudia euocatus est.
in qua fruitur consuetudine Patris, Filij, Sp. Sancti,
omnium Prophetarum & Apostolorum.*

*A CH, Obijt Auriga & currus Israel, qui
rexit Ecclesiam in hac ultima senecta mundi: Neq;
E ij enim*

enim humana sagacitate deprehensa est doctrina de
Remissione peccatorum, & de fiducia Filij Dei, Sed
à Deo per hunc uirum patefacta, Quem etiam à
Deo excitatum uidimus fuisse.

Amemus igitur huius Viri memoriam, & ge-
nus Doctrinae ab ipso traditum, & simus modestio-
res, & consideremus ingentes calamitates, & mu-
tationes magnas, quae hunc casum sunt secuturae.

Te Filij Dei, crucifixae pro nobis & resusci-
tate Emanuel, oro, ut Ecclesiam tuam
am regas, serues, & defen-
das, Amen.

SEQVUNTUR ALI
QVOT DISTICHA, DE ACTIS LV-
theri, quae simul annorum numerum, quaedam
etiam diem in se comprehen-
dunt, ut.

D. Martinus natus est, Anno 1483. Quod
tempus comprehensum est hoc sequenti Disticho.

Natus es Islebij diuine Prophetæ Lutheræ,
Relligio fulget, te Duce, Papa iacet.

Annis

DISTICHA DE ACT. LVTH.

ANNVS MAGISTERII.

1503.

Erhardi iuuenis titulos capit urbe Magistri,
Lustra suæ etatis quatuor acta colens.

ANNVS MONACHATVS.

1504.

Vana superstitio corpus iuuenile cucullo
Ornat, id omne tibi fraudi age Papa fuit.

ANNVS QVO VVITEBER-

gam uenit.

1508.

Mittitur Albiorin, Christo auxiliante, Lutherus,
Quantus erat Vates? gloria quanta Scholæ?

ANNVS DOCTORATVS ET

quo Romæ fuit.

1511.

Staupicij est iussu titulos Doctores adeptus,
Ut truci Italiae uenit ab urbe Lupi.

ANNVS RESTAVRATAE

relligionis.

1517.

Relligionis opus cæno extrahis, auspice Christo,
Verax o dextro nixe Luthere Deo.

E iij

Annus

DISTICHA DE
ANNVS CONFSSIONIS CORAM

Caetano Augusta, quæ extat Tomo

1. pagina 207.

1 5 1 8.

*Augustæ Christum profitetur in urbe Lutherus,
Non curans uultus præsul acerbe tuos.*

ANNVS DISPUTATIONIS

Lipsiæ.

1 5 1 9.

*Eccius est iusti uictus uirtute Lutheri,
Disputat ut Iulij Lipsiæ in urbe die.*

ANNVS CONFSSIONIS IN

Comitijs Vuormaticensib.

1 5 2 1.

*CAESARIS ante pedes, proceres stetit ante potentes,
Accola quæ Rheni Vangio littus adit.*

ANNVS PATHMI.

1 5 2 2.

*Carlstadij ob furias ad Saxona tecta recurrit,
Faucibus ex sæuis rursus ouesq; rapit.*

ANNVS MATRIMONII ET

Seditionis Rusticorum.

Seditio

ACTIS LVTHERI.

1525.

Seditio Agricolaë ferro est restincta potenti,
Fœdera conjugij casta Lutherus inicit.

ANNVS CONVENTVS

Marpurgij.

1529.

Marpurgi Cœnæ Christi ferit acriter hostes,
Stabat ut à seuis cuncta Vienna Getis.

ANNVS CONVENTVS

Augustani.

1530.

Augustæ Statibus fidei confessio cunctis
Proposita est, Christi gloria leta redit.

ANNVS OBITVS

Lutheri.

1546.

Nona bis obscuro lux februa constitit ortu,
In patrio ut moreis, clare Luthere, solo.
Hæc Disticha mutuati sumus ex scheda qua-
dam, quam Ioannes Stolsius Vuittebergensis Ami-
cus meus, M. Vuolffgango Stein dono
dederat, Anno

1547.

E. iij.

Sequitur

CARMINA DE
SEQVITVR BRE
VE ευλόγιον D. MARTINI LVTHERI,
Per IOANNEM POLLICARIVM
Cygnæum.

HOc Doctore fides nobis cultusq; reuixit,
Et pietatis honor: Sed dogmata praua ruinã
Cœpère, et subito cecidere ad Tartara lapsu.
Multum igitur tibi nos omnes debere fatemur,
Cuius ope est in gens tam mundo gloria nostro.

ALIVD.

Dircæum referens Cygnũ, Linon, Orpheã, Phœbũ,
Quem non uoce tua magne Luthere rapis?
Allicis, inuitas, flectis mortalia corda,
Nil mortale melos quod modularis habet.
Deterres homines duros à Marte cruento,
Duritiem morum, barbariemq; domas.
Diuinis ornas studijs formasq; luentam,
Hortaris tremulos ad meliora Senes.
Præstigias aboles ueterum cultumq; Deorum,
Et sternis ueræ religionis iter.
Et retegens hominum fraudesq; dolosq; malorum,
Ad præcepta Dei nos ueneranda uocas.
Virtutem & pacem instillas cœlestia dona,
Vnde salus, quæ sit uita beata doces.

TAME

L AVDE LV THER I.

Tam ferus est nemo quem non tua distio frangat,
Nam fluit à labris Suada medulla tuis.
Scripta tua ostendunt quæ sint tua dona Lutherum,
Nempe trahis quercus, flumina, saxa, feras.
Tanta pater summus qui per te monstra subegit,
Is Animæ nunquam nolit adesse tuæ, Amē.

EPITAPHIVM LV
THER I, PER EVNDEM IO.
Pollicarium.

HIC tibi terminus est vitæ, terræq; malorum,
Quæ tua perpeffa est pro pietate fides.
Membra quidem fragili defuncta teguntur ab
Sed permixta sedet mens tua cœlicolis. *(urna,*
Tali compensat nostros mercede labores,
Qui iubet imperio cuncta subesse suo.

DE EXECRANDA
ET ABOMINABILI CAECITATE
Papistica, ex qua nos eripuit Deus per Lu-
therum, Carmen Sap-
phicum.

E v Christus

Christus humani generis misertus,
Perditum tandem reparauit orbem,
Et sua nostras ueniens fugauit
Luce tenebras.

Non uidet nemo quibus in salebris
Vsq; uer sati sumus & uagati,
Tandiu fungi fuimus, nihilq;
Egimus omnes.

Antehac cæci, ducibusq; cæcis
Viximus, duri tamen & superbi
Numinis læsi magis ut magisq;
Cresceret ira.

Nil tenebamus nisi Syllogismos
Arte contortos, uariosq; nodos,
Frigidas nugas, mera uerba, fumos,
Stercora floccos.

Vulgus indoctum, stolidi Sophistæ,
Barbari, crassi, scioli, loquaces,
Milites orci, pelagusq; plane
Flagitiorum.

Tanta nullius memoratur æui
Seruitus, quanta sumus usq; pressi,
Hoc mali inuexit lupa purpurata,
Lerna malorum.

Totius Reges proceresq; Mundi
Subditos fecit sibi, poculoq;

Strauit

Strauit erroris, triplici refulgens
Hydra tiar a.

Inde doctrinis hominum subortis,
Languit uerus perijtq; cultus,
Litteræ sacrae, quasi consepulta,
Obtuerunt.

Impij passim populum necabant
Vinculis legum, decimis, tributis,
Gens rapax, uecors, & amica uentris
Perdita luxu.

Veritas ferro rapidisq; flammis
Comprimebatur, fideiq; sermo:
Inter & sese grauius gerebant
Bella Monarchæ.

Saxeis stabant Simulachra templis,
Sacra Dijs falsis & item Deabus,
Vnde diuersis uarijsq; Sectis
Cuncta fremebant.

In stans poni pietas diebus,
In cibus certis, preculisq; cœpta est,
Nuptijs nure uetitis libido
Fœda reuixit.

Ista iam uero occidere monstra,
Et modis uirtus redit illa miris,
Illa qua Christum Dominum Deumq;
Credimus unum.

Artium

Artium passim studijs bonarum,
Iam Senes iuxta Iuuenesq; flagrant,
Atq; linguarum: uenit hoc ab alto
Lumen Olympo.
Sæculum nunquam celebretur ullum,
Fauscius tali meliusq; nostro,
Sermo pennatæ sacer ille currit
More sagittæ.
Sunt adhuc multi tamen inquinati,
Ebrij mundo, uigilesq; laruæ,
Qui suis lucris metuunt, nec antq;
Vera locutos.
Hoc nihil mirum, fore nempe Christus
Sæpe prædixit Deus ipse Vatum,
Hereses, lites, odiumq; ueri,
Et Crucis hostes.
Laus Deo Patri, Dominoq; Christo,
Spiritu cuius bona cuncta fiunt,
Adsit is nobis, fideiq; robur
Augeat & spem. Amen.

**GRATIARVM AC-
TIO, QVOD EXTINCTAM IAM
pidem in orbe terrarum ueritatis lucem, Deus hoc
seculo in Germania rursus per Martinum
Luthe: ũ excitauit. Georgij
Fabricij.**

o o — — o o — — o o — —
o o — — o o — — o o — —
o o — — o o — — o o — — o o — —

Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum,
Quia noctis tenebras sole corusco pepulisti,
Fera Germania duris prius armis,
Alij à populis nescia uinci,
Sua iam collo iuga praeuit, atq; obtulit ultro,
Tua cum lux uenerandi sacra uerbi,
Miscuisset, tenuem uisa per umbram,
Ab iniquis, diuturnis male suppressa tenebris.
Quis ad unum bona referebat Christum?
Quis ab uno rogabat bona Christo?
Sibi fingens proprium quisq; Deum in uota uocabat.
Sacra uenalia, caelum aere patebat:
Meretricisq; cubili Papa surgens,
Sacrosanctas ueluti sus lutulentabat ad aras.
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum,
Quia caecis radians reddere lumen uoluisti.
Hominum friuola doctrina uigebat,
Grauida foemina uentrem positura,
Reperit, cui faceret uota, Dianam, rapit alter,
Modo sanctus tibi Neptune tridentem,

Necne

Neque Castor, neq; Pollux mare sstilit
Agitatum grauis utq; ære domum dextra feratur.
Sua mercator habet numina, socius
Quibus hastam & sua miles daret arma,
Neque tellus numerum illum, neq; coelum capiebat,
Sator autem maris, astrorum & abyssi,
Quasi non ferre potens auxiliuim
Erat ignotus, & eius data laus est alienis,
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum,
Quia totum tua sparsit radios gratia in orbem
Subito cum tua uox æthere ab alto,
Læuis Eure penetrans, horridi & alas
Aquilonis, glaciale fuit audita prope Arcton.
Rapido flumine currens, rigat arua,
Rigat agros, superis gratus & omne
Memorande Pater Albis, cythara et uoce, per æuū.
Noua Belgam uocat ad gaudia Rhenum,
Vocat Istrum, socijsq; auctus ad ipsum
Fluuijs Oceanum tendit, in altumq; receptus
Solium regis, honesti specie oris,
Meruit populei frondis honorem,
Fluuiorumq; pater rexq; uocari omnib. annis.
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum.
Quia multorum animis est fidei lux patefacta.

Tener

Tener infans habilis dum ubera matris
Trahit, aures sibi sanctis resonare
Modulis sentit, et audit puer, innuptaq; uirgo.
Sacra passim recini carmina uatum.
Fora, uici, plateae, templa, theatra,
Variarum feriunt sidera dulcedine uocum.
Pede pressans tumidas rusticus uuas,
Et opimam subigens uomere terram,
Apud armenta, lato uirgine, pastor canit hymnos.
Inopem sera operans nocte Mineruam
Mulier, psalmifona uoce laborem
Minuendo, fruitur caelo, animo elata beato.
Tibi laudes recinamus, tibi grates,
Meritorum memores Christe tuorum,
Quia portae paradisi miseris rursus aperte.

APVD INCLITAM THVRINGIAE

Hierae fordiam excudebat Geruasius Sihurmerus,
ad uariatum seu discolorum Leonem
iuxta fanum S.

Pauli.



31 02438 1 031



BLB

Badische Landesbibliothek
Karlsruhe

QVES

LIBEL

DEVIT